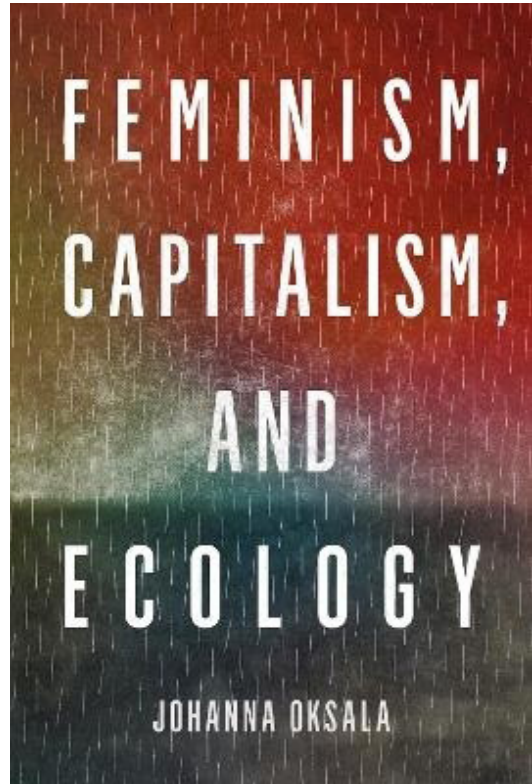

Ekofeministisen kapitalismianalyysin tarpeellinen päivitys¹

Aleksi Paavilainen

Johanna Oksala (2023)
Feminism, Capitalism, and Ecology.
Northwestern University Press, Evanston,
Illinois. 184 s.

Johanna Oksalan *Feminism, Capitalism, and Ecology* on kapitalistisen yhteiskuntajärjestyksen feministinen ja ekologinen, filosofiseen analyysiin pohjaava kritiikki (ks. myös Oksalan haastattelu s. 54). Teos argumentoi, että kapitalismi on toimintalogiikkansa takia ylitsepääsemättömässä ristiriidassa sukupuolten globaalin tasa-arvon ja ekologisen kestävyyden

¹ Jääviiskysymyksistä johtuen tämän kirja-arvion ovat toimitaneet *Sukupuolentutkimus–Genusforskning*-lehden kirja-arvio toimittaja Tuuli Innola ja päätoimittajat Varpu Alasuutari ja Heidi Kosonen.

kanssa. Kuten esimerkiksi ekofeministit ovat pitkään argumentoineet, kapitalismiin kuuluva jatkuvan taloudellisen kasvun pakko nojaa luonnonvarojen ja palkattoman hoivatyön riistoon. Kirjassaan Oksala tarkentaa näitä väitteitä ensinnäkin kehittämällä termistöä, joka hahmottaa nykykapitalismia entistä nyansoidummin. Toiseksi Oksala konkretisoi kapitalismikritiikkiään keskittymällä esimerkiksi sijaissyntytykseen ja kotiapulaisten palkkaamiseen liittyviin feministisiin ongelmiin.

Monografia koostuu kattavasta johdannosta, kuudesta luvusta ja johtopäätöksistä. Jokainen luku on rajattu yhden ekofeministisen teeman tai kysymyksen käsittelyyn: marxilaisen ekofeminismin päivittämiseen, ihmisen ja luonnon rajojen politisointiin, kaupalliseen sijaissyntytykseen, sukupuolisen syrjinnän eliminoimiseen kapitalismissa sekä tunne- ja kotitöiden kaupallistamiseen. Luvut toimivat itsenäisinä kokonaisuuksina, mutta parhaan lukukokemuksen saa lukemalla teoksen kannesta kanteen. Kirja on nykyisessä kapitalismin kriisien ajassa tärkeä kontribuutio sekä ekofeministiselle tutkimukselle että vasemmistofeministiselle aktiivisille.

LUONNON POLITISOINTI

Oksalan teoksen lähestymistapa poikkeaa viime vuosien feministisen ympäristötutkimuksen valtavirrasta, joka tapaa nojata posthumanistisiin ja uusmaterialistisiin teoretisointeihin. Näiden asemesta kirjan vankkana lähtökohtana ovat marxilaiset feministiset analyysit yhdistettynä jälkistrukturalismin ydinajatuksiin todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta. Oksalan mielestä ekofeministinen, nykyään usein posthumanistinen ja uusmaterialistinen ajatus ihmisen ja luonnon rajan purkamisesta on seuraamuksiltaan tyhjänpäiväinen tai jopa vahingollinen ilman analyysin ytkemistä valtaan. Oksalan muotoileman ”feministisen ekopolitiikan” (54–61) tavoitteena on politisoida jako ihmisen ja luonnon välillä, ei luhistaa sitä. Nämä kategoriat kantavat mukanaan historian painolastia siitä, ketkä luetaan täyden ihmisyyden piiriin ja ketkä eläimellistetään sen ulkopuolelle.

Jos ihminen–luonto-jako täysin hävitettäisiin, epäinhimillisten käytäntöjen tunnistaminen ja kyseenalaistaminen kävisi Oksalan mukaan mah-

dottomaksi. Tärkeää olisi sen sijaan miettiä, miten muuttaa demokratiaa luontoa paremmin huomioon ottavaksi. Esimerkiksi tästä Oksala nostaa lain takaamien oikeuksien ulottamista koskemaan joitakin muunlaisia eläimiä ja ekosysteemejä – myönnettäänhan niitä yrityksillekin. Hän kuitenkin toteaa, että oikeuskehikon keinot eivät ole ongelmatomia, sillä kriitikoiden mukaan oikeusdiskurssi muun muassa jättää helposti huomiotta yksilöiden suhteet ympäröivään sosioekologiseen yhteisöön. Kriitikeistä huolimatta Oksala näkee oikeuskehikon laajentamispyrkimykset keinoina haastaa vallitsevia käsityksiä luonnosta ihmisten omaisuutena. Toisin sanoen oikeuksien ajaminen muunlaisille eläimille ja ekosysteemeille on konkreettinen esimerkki siitä, miten politisoida ihmisen ja luonnon välisiä rajoja. Oikeudet eivät ratkaisisi kaikkia ympäristöongelmia mutta voisivat kuitenkin ohjata yhteiskuntaa oikeaan suuntaan. Oksalan mukaan vaihtoehtoja kapitalismille ei kannatakaan ajatella lopullisina päämäärinä vaan pikemmin prosessimaisina kokeiluina, joihin feministien ja ympäristöaktivistien olisi tärkeää tarttua.

EKOFEMINISTINEN BIOKAPITALISMIKRIITIKKI

Oksalan teoksen tärkein anti on kapitalismin perustavanlaatuisen ongelmallisuuden filosofisessa osoittamisessa etenkin naisten ja luonnon kannalta. Tätä kapitalismin systeemistä ominaisuutta havainnollistaa marxilainen, feministien edelleen kehittänyt alkuperäisen kasautumisen (*primitive accumulation*) käsite. Termi kuvaa, kuinka kapitalistinen pääoman kasvu (*capital accumulation*) välttämättä nojaa riistoon: alkuperäiskansojen maiden varastamiseen, luonnonvarojen kaupallistamiseen ja ihmisiä tuottavan ja ylläpitävän uusintavan työn (*reproductive labor*) hyväksikäyttöön. Alkuperäisen kasautumisen käsite on Oksalan mukaan kuitenkin liian epämääräinen tämän päivän biokapitalismin ilmiöiden havainnollistamiseen. Biokapitalismilla Oksala tarkoittaa laveasti kapitalismin nykymuotoa, jossa luonto ei ole enää ainoastaan markkinoiden ulkopuolinen ehtymätön resurssi ja kaatopaikka, vaan nykyään luontoa myös sisällytetään tehostetummin osaksi markkinoita.

Oksala havainnollistaa biokapitalismia kahdella käsitlenipulla. Luonnon kaupallistaminen luontona (*the commodification of nature as nature*) tarkoittaa luonnon sisällyttämistä markkinoille sellaisenaan. Esimerkiksi hiilipäästöjen kaupallistaminen on erilaista luonnon hyväksikäyttöä kuin vaikka mineraalien louhiminen kaivoksista materiaalisiksi hyödykkeiksi. Päästömarkkinat eivät tuota käsin-kosketeltavia tuotteita vaan ainoastaan taloudellisia tuotteita ja niistä kauppaa käyville tahoille. Toinen Oksalan käyttämä käsitlenippu on luonnon todellinen subsumptio (*the real subsumption of nature*) eli luonnon tuottoisuuden tehostaminen uusilla, usein bioteknologiaa hyödyntävillä tavoilla. Esimerkki tästä on suomalainen metsätalous, jossa puiden kasvua pyritään kiihdyttämään esimerkiksi kemikaalisilla lannoitteilla ja tuholaismyrkyillä sekä geneettisellä manipulaatiolla. Metsää kasvatetaan entistä tehostetummin näkemättä sille muuta kuin taloudellista arvoa.

Muun luonnon lisäksi biokapitalismissa hyväksikäytetään uusilla tavoilla myös ihmisiä, etenkin naisia. Näistä Oksala ottaa esimerkeiksi kotitöiden kaupallistumisen sekä kansainväliset sijaissynnytyshinnat, jotka nojaavat etenkin globaalin etelän eli enemmistömaailman naisten kehoihin ja työhön. Kotitöiden kaupallistumista käsitellessään Oksala haastaa kansafeministejä, jotka eivät tee eroa palkatun kotiapulaisuuden ja muunlaisen palkkatyön välillä. Oksalasta tähän jäävä analyysi jättää huomiotta kotitöiden välttämättömyyden ja sen tekemisen olosuhteet. ”Palvelijatalouden” (*servant economy*) ylläpito edellyttää sosioekonomista epätasa-arvoa eikä poista kotitöiden taakkaa naisilta, vaan siirtää sen toisille, usein rodullistettuihin vähemmistöihin kuuluville naisille. Myös kaupallisia sijaissynnytyksiä käsitellessään Oksala kyseenalaistaa aiheesta kirjoittaneiden feministien näkemyksiä. Aiemmin sijaissynnyttäjiä on teoretisoitu työntekijöinä tai kotunsa vuokraajina. Oksalan analyysi kuitenkin osoittaa, että biokapitalismissa sijaissynnyttäjät ovat pikemminkin kohduikseen tyydytettyä ”raakamateriaalia” kuin työntekijöitä tai vuokraamäntiä (69).

Sekä kaupallistettu kotityöläisyys että sijaissynnytykset ovat esimerkkejä siitä, kuinka biokapitalismi toimii ongelmallisesti ei vain ympäristön vaan myös useiden naisten kannalta. Samalla Oksala kuitenkin

tunnistaa, että kapitalismi on ollut eduksi joillekin naisille. Oksalan mukaan teoreettisesti kuvitellen kapitalismin voisikin uudistaa sukupuolten kannalta tasa-arvoiseksi, jos raskaus onnistuisi teknologisesti kehosta irrallaan, jos uusien sukupolvien kasvattamisen saisi kokonaan irrotettua sukupuolijaosta tai jos raskaus kaupallistettaisiin täysin eli lapsista alettaisiin käydä kauppaa. Oksalasta nämä keinot vaikuttavat toistaiseksi kaukaisilta. Hänestä erityisesti lapsikauppaesimerkki osoittaa tarpeen kapitalismin moraalille kritiikille: kaikkia elämäntilanteita ei tule kaupallistaa. Oksalan mukaan kapitalismin feministisen kritiikin ei pidä tyytyä osoittamaan kapitalismin toimintalogiikan ongelmakohtia, vaan kyetä myös artikuloimaan rajoja kaupallistamiselle ja siten pyrkiä purkamaan koko kapitalistista talousjärjestelmää.

RAJANVETOJEN VAIKEUS

Nostan kirja-arvioni loppuun kaksi lukukokemuksen aikana askarruttanutta teemaa: naiseuden ja luonnon. Poststrukturalismin kallistuneesta sukupuolentutkimuksesta voi toisinaan saada sellaisen käsityksen, ettei naisen ja luonnon kategorioita olisi tieteenalallamme ”enää olemassa”, kuten Oksala kärjistäen kirjoittaa (47). Vastoin tätä suuntausta Oksala käyttää kumpaakin termiä läpi kirjansa. Valinta on yhtäältä linjassa sen kanssa, että teos puolustaa käsitteellisten rajanvetojen tarpeellisuutta, mutta toisaalta etenkin naisen käsitettä käytetään varsin laveasti. Oksala kyllä tunnistaa, etteivät esimerkiksi kaikki synnyttävät ihmiset ole naisia (86) sekä tunnustaa transaktiivisuuden tärkeyden pyrkimyksissä hoivan tasa-arvoon (93). Näistä maininnoista huolimatta teoksen feministinen subjekti on nainen. Oksalan mielestä naisen kategorian käyttäminen on perusteltua ”siitä yksinkertaisesta syystä” että globaalissa mittakaavassa muiden muassa lastenkasvatustavastuu lankeaa edelleen enimmäkseen cis-naisille (86).

Luonnon kategorian kohdalla Oksala argumentoi luonnon ja ihmisten välisten rajanvetojen poliittisuuden tunnistamisen ja tutkimisen puolesta. Interventio on merkittävä ja tarpeellinen feministiselle tutkimukselle, joka toisinaan pyrkii näiden hämärtämiseen. Samalla teoksen implisiittisesti ihmiskeskeinen lähtökohta herättää kysymyksiä. Oksala

perustelee asemoitumistaan politiikan tärkeydellä, ja onkin kiistämätöntä, että poliittista vaikutusvaltaa on eniten (joillakin) ihmisillä. Kuitenkin pitäen mielessä teoksen nimen lupaaman ekologisuuden, olisin toivonut enemmän muidenkin kuin ihmiskesteisten aiheiden käsittelyä. Esimerkiksi eläin-keuskysymykset ovat kirjassa nopeasti ohimenevä sivujuonne.

Oksalan kirja antaa uusia ja tarpeellisia työkaluja kapitalismin ekofeministiselle kritiikille. Suosittelem kirjaa lukemista jokaiselle yhteiskuntiemme kriiseistä ja niiden ratkaisemisesta kiinnostuneelle feministille, riippumatta siitä, kohdistuuko kiinnostus enemmän sukupuolten tasa-arvoon vai ympäristökysymyksiin. Teos auttaa ymmärtämään kapitalistista yhteiskuntajärjestystä ja inspiroi tutkimukseen ja vaikuttamistyöhön sen kumoamiseksi. Oksala osoittaa, kuinka nyansoitu filosofinen analyysi onnistuu selittämään aikaamme ja osoittamaan suuntia aktivismille. Pelkkä empiria ei riitä. Kirjan tavoitteena onkin ”tehdä filosofinen pohjatyö” kapitalismia purkavalle ekofeministiselle politiikalle (2). Teos onnistuu lunastamaan lupauksensa.

Alexi Paavilainen on sukupuolentutkimuksen väitöskirjatutkija Helsingin yliopistossa. Hän tutkii, miten varhaiskasvatus edistää kestävämpien ja oikeudenmukaisempien tulevaisuuksien muotoutumista.
